

Is Attār's Fotovvatnāme in Istanbul...?

Ömür Ceylan*

Abstract

Farid ud-Dīn Attār, one of the prominent and leading poets of Eastern literature, still keeps researchers busy not only with the valuable works he has left, but also with the numerous works doubtfully belonging to him. Fotovvatnāme of Attār is one of these works, which has provoked deliberations concerning authorship for nearly a century. Spanning from Germany to Pakistan, these lengthy deliberations have encompassed the copies existing in Turkey, Iran and Romania, but poets such as Hātifi of Hargird and İzzī-i Mervī, and scholars such as Said Nefīsī, Franz Taeschner and Abdülbaki Gölpınarlı have not yet come to a definite conclusion. By setting out from a manuscript, which is registered in Istanbul University Central Library's Persian Manuscript Collection, Number F 1288 and which has not been seen or evaluated by the above mentioned scholars, this article will bring the deliberations to a new dimension and the text cited will be published for the first time in its original script.

Keywords

Classical Literature, Fotovva, Fotovvatnāme, Attār, Akhī, Manuscript, Critical Edition

Starting from the time of the Prophet Muhammad and continuing increasingly, the establishment and adoption of Islam in the regions where it spread through the conquests do not indicate a time period only in the field of research of those studying the history of belief. The processes of conversion and alteration of the established cultures, which are usually imposed with the political projects, the restructuring of the social layers

---

* Prof. Dr., İstanbul Kültür University, Faculty of Science and Letters, Department of Turkish Language and Literature – İstanbul / Türkiye
o.ceylan@iku.edu.tr

and institutions accordingly, the changing perception of art and works of art along with the individual and society, exist as a multilingual, versatile, complex socio-political process concerning in totality the cultural history of an important part of today's world geography. One of the cultural elements of the mentioned history which is emerging from the dark – drastically still not enlightened – labyrinths is the ideal of *fotovva* which has become rather organized under the name of Ahilik [the Institution of *Akhî*] (Köksal 2005) in Anatolia.

Starting from the first century AH when it was mentioned as one of the virtues of Sufism until the fifth and sixth centuries AH when it was entirely institutionalized, the concept of *fotovva* has been an important item on the agenda of the cultural, moral, political, social and economic life in most parts of the Islamic geography. Although it grew into a medium of political power in the hands of the Abbasid caliphs, the history of *fotovva* spanning many centuries is a field worthy of study for various disciplines today. However, the characteristics that make the history of *fotovva* so fertile involve difficulties for scholars in these fields. *Fotovva*, which has left political and cultural tracks in the geographies of the Arabian Peninsula, Iran, Middle Asia, the Central East, Anatolia, the Balkans and even North Africa, has a complex structure spanning from the local details to historical-social conversions in these regions and can only be analyzed by multilingual readings and versatile comparisons. Besides the studies of the original sources written in Arabic, Persian and Turkish, following the research on *fotovva* in many different countries of the world, especially in Europe, together with the Arabic, Persian and Turkish world, also means a thoroughly difficult process which exerts the lifetime of men and their assets. Consequently, as it is in almost every field of research, studies based on translation and comparison acquire great importance for research on *fotovva*.

Written both in verse and in prose in Arabic, Persian and Turkish, the *Fotovvatnâmes* which are the historical codes of laws of the *fotovva* doctrine are the principal sources of the studies on the subject (Ocak 1996; Öztürk 1997, Torun 1996, 1998; Afshari 2003; Bilgin 1992; Gölpınarlı 1954-1957; Arslanoğlu 1997b). Particularly in the examples written in prose, the establishment of *fotovva* by Çâr Pîr (Prophet Adam, Prophet Noah, Prophet Abraham, Prophet Muhammad), the *Ghadir Al-Khumm* event and succession to 'Ali, and *fotovva* ceremonies such as ahd (lit. pledge of loyalty), biat (lit. oath of allegiance), kardaşlama (lit. welcome into the group), helva gönderme (lit. serving helva) and şed kuşanma (lit. girding with waistband) are explained in detail. The rules of *fotovva*, which are subsequently listed– even sometimes designed to be learnt by heart in

question and answer form – and each of which is called *adab* (lit. prescribed Islamic etiquette), are the common content of all *fotovvatnâmes*, in verse or in prose. These rules of *adab* virtually portray the character of a *fatâ* (lit. a member of *fotovva*). Accordingly a *fatâ* should be righteous, peaceful, trustworthy, pious, kind, generous and modest. A *fatâ* is open-handed, open-hearted, neighbourly and munificent, and a *fatâ* is not interested in other people's behaviour, is not engaged in gossip and is virtuous. He knows about what he talks; he is loyal, bountiful, friendly and soft-spoken. Both his friendship and enmity are for the sake of Allah. He behaves with kindness even to those who harm him. He is not haughty, he is modest. He does not slander; he is compassionate and patient. He favours the *dervishes* and believers. He guards secrets and overlooks faults. He represses his anger. He is helpful to everyone, first of all to his neighbours. He loves solitude. *Fotovvatnâmes* also organize the everyday behaviour of this sample man, generally described by covering the main features. They explain etiquette – how to sit down and stand up, how to behave at table, how to go to shopping, how to visit people suffering from an illness, how to visit graveyards – which it is obligatory to obey in detail.

The ideal of *fotovva*, which promises a total moral revolution to the society, has an opulent collection of texts extending over a vast geography, even for today. Within this vast geography, Iran attracts attention as one of the regions where *fotovva* developed historically. The *fotovva* scholars in Iran are rich in number and quality, in contrast to the modest progress in Turkey. "*Fotovvatnâme-hâ va Resâ'el-e Khâksâriyeh (30 Treatises)*", which was published in 2003 (1382 SH) by the Iranian *fotovva* scholar Mehran Afshari, is a new and important work that demands mention. In this work 30 manuscripts of *fotovvatnâme* and treatises of Hâksâriye are published comparatively and there is also a comprehensive section of analysis written by Afshari.

Among the 30 texts compiled by Afshari in his valuable work there is a text differing from the others because of the centenary disputes about it. Entitled as *Fütüvvetnâme-i Seyyid İzzî-i Mervî*, this modest *masnavi* consists of a minimum of 80 a maximum of 84 couplets according to the copy and is in the form *mafâ' ilun / mafâ' ilun / fa' ulun* of the *Hajaz* class of meter.

Permanent debate about its author rather than its content and style make the above mentioned work interesting. The fifth treatise of the work, *Fotovvatnâme of İzzî* opens with a preface by Afshari relating to the information on the text and its copies as in the case of other texts. As to this preface, the text was first published in *the Corrected Divan of Attâr* by Saïd Nefîsî in 1959 (1339 SH) and since then it has been known as "*Fotovvatnâme of*

Attār” in Iran¹. While some of the subsequent publishers of *Attār* incorporated it under the title of “*Fotovvatnāme in verse*” in publications (Dervish: 92-95), some of them excluded it (Bedüzzaman Fürüzanfer 1381 SH). The Pakistani scholar Muhammed Riyâz has an article titled “*Fütüvvetnāme-i Attār yâ Hâtifi*” on the text ascribed to Hâtifi of Hargird (Huart 1997: 370; Öztürk 1997: 468)² by Prof. Dr. Franz Taeschner in his article published in 1932 (Taeschner 1932). Muhammed Riyâz affirms that this *fotovvatnāme* could not be ascribed to either *Attār* of Nishapur (d.1229) or Hâtifi (d. 1521), or *Attâr-ı Tûnî* or one of the other *Attārs* in terms of its language and style (Riyâz 1348 SH: 86-92). By noting that Nefîsî did not mention the source of the text he published when attributing it to *Attār*, Riyâz suggests that it could have been taken from a handwritten divan of *Attār* kept in the Istanbul Hâlet Efendi Library, as indicated in the preface of the Nefîsî publication. According to Riyâz, unaware of the copies that each of them used, Taeschner and Nefîsî have published the same text, ascribing it to Hâtifi and to *Attār* under the guidance of the manuscripts. As regards to the age he lived in and the references in his other works, it is reasonable to assume that *Attār* had written a *fotovvatnāme* or a poem dealing with *fotovva*. On the other hand, it is not reasonable that Hâtifi, who lived between the second half of the 15th and the beginning of the 16th century and who wrote a *Shahnameh* for Shah Ismail, also write a poem about *ehl-i fetyân* (lit. members of *fotovva*) and *ayyārân* (lit. a class of warriors, associated with *fotovva*) at a time when they were under persecution. However, when the language and style of the poem is compared with *Attār*'s other works, it becomes quite difficult to attribute the text to him (Riyâz 1348 SH: 89-92). Eventually, in M. Riyâz's article dated 1969, the text was re-published as 84 couplets, attaching the couplets the Nefîsî and Taeschner publications did not mutually include in their own publications (Riyâz 1348 SH: 89-92).

M. Afshari brings up another dimension to all these discussions. Based on a collection in the Central Library of the University of Tehran (with the date of copy July 12, 1441 and registration nr. 3528) Afshari assumes that the *fotovvatnāme* was written by Seyyid İzzî-i Mervî. The reasons for this assumption are thus:

I.

مکن زنه‌ار این معنی فراموش
همی کن پند من چو ن حلقه در گوش

“Do not forget what I told you; My advice should always be in your mind.”

While the 80th couplet is as such in other copies, in the manuscript from the University of Tehran it is recorded as a pen name couplet;

مکن زنه‌ار این معنی فراموش
همی کن پند عزی حلقه در گوش

“Do not forget what I told you; İzzī’s advice should always be in your mind.”

II. The 82nd couplet does not exist in the manuscript from the University of Tehran, whereas in the other copies it is as such:

اگر خواهی که این معنی بدانی
فتوت نامه عطار خوانی

“If you want to comprehend this meaning/fotovva (really), you have to read the Fotovvatnāme of Attār.”

In fact, this is the only reason that Said Nefīsī attributed the poem to Attār.

Although Mehran Afshari did extended research on Seyyid İzzī-i Mervī – presuming that he lived in the 14th century setting out from the date of the copy – he points out that he did not encounter any information. However, Afshari’s research led him to two new copies (Rum 1, Rum 2). One of the copies, entitled “Fotovvatnāme of Sheikh Attār” which is kept in the Library of the Romanian Oriental Studies Academy (Rum 1, M 178, Central Library of the University of Tehran, microfilm nr. 6225) is a manuscript presumably from the 15th century, and the other one belongs to an earlier period (Rum 2, Central Library of the University of Tehran, microfilm nr. 3761). After giving this information, Afshari re-publishes the text, comparing the mentioned five copies (S. Nefīsī, M. Riyāz, University, Rum 1, Rum 2) and shows the differences of the copies in the apparatus (Afshari 2003: 36-42).

A manuscript which has not been seen by the above-mentioned scholars is registered in the Persian Manuscript Collection of Istanbul University Central Library’s under the number F 1288. Abdūlbakī Gölpınarlı cites the mentioned manuscript for the first time (1950: 15-16) and gives us information in his comprehensive and praiseworthy article entitled “İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları” (The Institution and Resources of *Fotovva* in the Islamic and Turkish Regions):

A Fotovvatnāme registered with the number 1288 among the Persian manuscripts in Istanbul University Central Library is attributed to the great Sufi poet Farīd ud-Dīn Attār (627 AH / CE1230). In this treatise which is a masnavi of 192 couplets and is in the meter of <<mafā`ilun / mafā`ilun / fā`ülun>>, it is told that there are seventy two orders of fotovva such as generosity, righteousness, open-heartedness, virtuousness, loyalty, returning good for evil, bountifulness. In this masnavi, two times Ahı (Akhī), for expressing the disciple of fotovva two times terbiyet (terbiye) (lit. education) are uttered, in two couplets the name

of Attâr is cited, and by the end of the text it is advised to refer to Nizâmî's <<Penc-genc>> intentionally. It is ambiguous that this masnavi which was not seen by Âka-yı Said Nefîsî and Prof. Ritter belongs to Attâr. ... In short, this masnavi does not deal with the principles of fotovva but its aspects and conditions.

The first 80 couplets of the mentioned masnavi – which Gölpinarlı assumes to be only doubtfully belonging to Attâr – is the masnavi itself which S. Nefîsî ascribed to Attâr, F. Taeschner to Hâtîfî, and finally M. Afshari to İzzî-i Mervî. In fact, by using another manuscript Nefîsî included the mentioned *fotovvatnâme* in *the Corrected Divan of Attâr* (1959) which he published 19 years later than his Attâr biography dated CE 1940 (1320 SH) (in giving reference, Gölpinarlı claims that Nefîsî probably had not seen this manuscript) and 10 years later than Gölpinarlı's article. It is also noteworthy that in the same article the late Gölpinarlı provides information about the manuscript published by Taeschner in the name of Hâtîfî in 1932 (1949-1950: 23). "Hâtîfî also has a Fotovvatnâme of 84 couplets and this treatise in verse is creditable to bring out the power of the member of fotovva in Iran in the 15th century. This treatise notifies that there are seventy two orders of fotovva and it does not deal with its principles. This treatise was published in Leipzig in 1932 by Taeschner as photocopy; its 11th and 14th couplets include the term <<ahî>> (Akhî) and its 69th couplet the term <<terbiyet>> for the word 'disciple'." Apparently, the absence of the couplet including the name of Attâr in Taeschner's manuscript misled Gölpinarlı and the similarity of the first 80 couplets of the Istanbul manuscript and Taeschner's publication escaped Gölpinarlı's notice.³

The manuscript in Istanbul which has a red heading {قدس سره} شیخ عطار (Fotovvatnâme of Sheikh Attâr [lit. a word for the expression of respect]) and which is compiled uninterruptedly and continuously as 180 couplets, is complemented with a couplet called mahlashane (lit. house of the pen name) including the pen name *Attâr*, and a piece of *masnavi* in 10 couplets – follows again continuously – quoting a conversation between Prophet Luqman and his son. Regarding the entirety of the text, it can be suggested that these 10 couplets were placed by the transcriber inadvertently next to the *Fotovvatnâme* because they use the same meter. In fact, between these 10 couplets referring to Nizâmî's *Penc Genc* and the couplet including the pen name Attâr there is a line drawn with another pen and a mark put afterwards. Although there is no record of the date of copy and the transcriber, this manuscript which could contribute to the publication of Afshari – with

its critical edition –could also facilitate vital progress in the discussions on *Fotovvatnâme of Attâr* that have lasted nearly eight decades.

Setting out from the poems in the Turkish postscript, probably written by the same person (Kemalpaşazade, Muînî, etc.), it is assumed that the manuscript is at the earliest from the beginning of the 16th century and from Anatolia. As in the copies of Taeschner, Nefisî (Hâlet Efendi), Tehran and Romania, this manuscript also begins with these couplets:

الای هوشمند خوب کردار
بگویم با تو رمزی چند ز اسرار
چو دانش داری و هستی خردمند
بیاموز از فتوت نکته چند

“Hey you, the good-tempered, clever one! Let me utter some secrets with symbols to you. Be clever and well-informed, so you can learn some witty remarks (important points) on fotovva.”

In common with the other copies, the first 80 couplets make us think that it is one of the texts belonging to the second period of the *fotovvatnâme* tradition that begins with Sühreverdi (*Rasâlatu'l-Fotovva*) (13th-14th centuries). The *fotovvatnâmes* of this period have the identity of regulations where the principles of *fotovva* are listed, while *fotovva* is to be accepted as an independent ideal of the institution. It is also the period when the terminology on *fotovva* begins to be created anew. The texts including detailed information on customs and principles were *fotovvatnâmes* of the third period written mainly after the establishment of ahi (*akhî*) trade guilds (Ocak 1996).

This section of 80 couplets – accepted as belonging to İzzî-i Mervî by M. Afshari, basing his conclusions on the manuscript in the library of the University of Tehran – indicates that it is a poem written at the age of maturity of the poet in terms of its poetic technique. The construction of the poetry gives the impression that the poet is not one poet with the ability of a profound and artistic style. His language is simple and fluent; his style is comfortable, sincere and unimposing. As in every product of the tradition, although the character of “pendnâme” (lit. book of counsel and advice) is in the forefront, the addressee of the poet is not only from among the postulants of *fotovva*, the candidates of *akhî*. Three couplets (couplet 40, 49, 65) which directly target *akhî* and give advice about its education and proprieties, make us assume that he is a cüvanmert (*javânmardî*) holding a rank at least of *zâim* or *kebîr* – these ranks are equal to the posts such as *abi*, *yol ata*, *nakîb*, *nakîbü'n-nukebâ*, *şeyh*, etc. in the Anatolian tradition.

The *masnavi* – as stated by the poet – was written in verse in order to introduce the 72 orders (82 in the Tehran manuscript) of *fotovva*. The number of these orders, some of which indicate the same virtues, differs in the *fotovvatnāmes*. Actually, specifying the indicated virtues with a definite number is not noteworthy as more than a narrative method which is used in order to increase the didactic power of the text. What is important is not the number of the orders but their content. Except for some orders such as “çok ‘terbiye/yol oğulu’⁴ sahibi olmaya tamah etmemek” (lit. not to covet having too many disciples) and “libâsı herkesle paylaşmamak” (lit. not to share the garment with everyone) – which have not attracted our attention in the Turkish *fotovvatnāmes* we have met – almost all the orders considered for *fotovva* and members of *fotovva* by the poet overlap with the *fotovvatnāmes* in Turkish.

In Afshari’s comparative publication of 84 couplets, four couplets – couplets 11, 27, 57 and 80 – do not exist in the Istanbul manuscript and the order of couplets 50, 54 and 56 is different. Although it cannot be said that the manuscript designated as Rum 1 by Afshari and the manuscript of Nefîsî are copied from the Istanbul manuscript and from each other because of the volume of the text, the order of the couplets and the differences they comprise, it is understood that they have the same lineage. Unlike the Tehran manuscript, the Istanbul manuscript does not include the pen name İzzî, neither do the other copies. The words written as پند عزى in the Tehran manuscript are written as پند من چون in the Istanbul manuscript. The last two couplets of the other copies correspond to couplets 79 and 80 of the Istanbul manuscript. In these couplets supplicating the yol erenleri (lit. disciple) advising them to read the *Fotovvatnāme of Attār* the strong impression of the classical tone of the epilogue is / can be (is:%100 can be:%50) sensed.

اگر خواهی که این معنی بدانی
فتوت نامه عطار خوانی

خدا یار تو باشد در دو عالم
چو از مردان این ره می زنی دم

“If you (really) want to comprehend this meaning/fotovva, you have to read the Fotovvatnāme of Attār. As long as you follow in the footsteps of the members of fotovva may God help you both in this world and in the other world.”

While the other copies end with these couplets, the Istanbul manuscript continues without interruption. In the section starting with the couplet 81, the sound duplications, traditional similes, classical figures of speech and eminent diction remind us that we have definitely encountered a distinct artist:

مشو مغرور ملک و مال و دینار
که دنیا بار دارد چون تو بسیار

“Do not take pride in having goods, properties and money. For the world bore/saw a good many like you.”

This section of 100 couplets indicates the moral virtues of *fotovva*, as the first 80 couplets do. However, the sincere and simple diction of the first section is replaced with an eminent diction which is livelier, more elaborate and more artistic. The couplets on “the virtues of taciturnity,” where the differences in sound and style between the two sections reach a peak, are quoted to provide an example:

جوابش داد آن پیر طریقت
که ده جزوست در معنی حقیقت
بگویم باتو کر نیکو نیوشی
یکی کم گفتنست و از خموشی
بخاموشیست دردت نهان باز
که بلبل در قفس باشد ز آواز
اگر در تن زدن جانت کند خوی
شود هر ذره با تو سخن گوی
چو چشمه تا بکی در جوش باشی
که دریا گردی ار خاموش باشی

“That master of the religious order gave the answer: “Truth has ten segments in reality.” If you are listening to me carefully, let me utter. One of the segments is to talk very little, and the rest (nine) is to be taciturn. By being taciturn keep your sorrow secret. (Don’t you see?) The nightingale is in the cage for it continually warbles. If your soul gets used to be taciturn, every part/cell of you begins to utter with you. Like the (unnecessarily flowing) fountain, how long will you speak? (Be taciturn!) If you become taciturn, you’ll be the ocean.”

In the last couplet of the text, the pen name Attār is mentioned. However, different from the couplets 79/83 – of the copies including the first 80/84 couplets, advising the reading of the *Fotovvatnāme of Attār* – this time we encounter a precise couplet where the pen name of the poet is mentioned which has the classical manner of self-glorification:

تو ای عطار در بحر معانی
بالماس سخن در می چگانی

“Hey Attâr! You are forming pearl(s) with the diamonds of words in the sea of the meanings.”

As a conclusion, the first 80 couplets of the Istanbul manuscript which are compiled without interruption were copied at different times as independent copies, and these copies were published by the scholars who have not seen the Istanbul manuscript, attributing them to Hâtifî, Attâr and İzzî-i Mervî until today. There are also some scholars, like Muhammed Riyâz, who think that the mentioned text could not belong to Hâtifî or Attâr. As is understood, Abdülbaki Gölpınarlı – the only scholar who has seen the Istanbul manuscript, although he could not see the other copies – could not have the opportunity to study the text in depth, and therefore he abstained from saying that the masnavî, which seems to have two pen name couplets, belongs to Attâr. Contrary to Gölpınarlı's view, M. Afshari, who had not seen only the Istanbul manuscript, setting out from the other copies, and publishing the first 80 couplets (as 84 couplets) comparatively, assumes that the masnavi belongs to İzzî by relying on the Tehran manuscript titled فتوت نامه از گفتار سید عزی مروی رحمت الله عليه .

We are of the opinion that the first section of 80 couplets of the Istanbul manuscript, which was published by being ascribed to different poets by the scholars, and the second section of 100 couplets – beginning from couplet 81, and which were written completely in a different style – were works of different poets. In fact, the first masnavi ending with the advice to read the *Fotovvatnâme of Attâr* and whose number of couplets reaches 84 in different copies, gives the impression of a complimentary simple nazire (lit. parallel poem) based on the *Fotovvatnâme of Attâr* written in a later period. We did not encounter the second masnavi of 100 couplets among the works of Attâr we accessed. Setting out from its language and style, the ones who should decide whether it belongs to Attâr, or not, are the scholars who are experts on Attâr. In order to provide assistance to them we are publishing the whole text as an appendix to the article. The final solution to the matter depends on the new and significant copies being accessed.

Notes

- ¹ The text is placed between pages 666 and 669 of the Nefisî publication. In his noteworthy literary history published five years later than the publication of the mentioned *Corrected Divan of Attâr*, the late master mentions this modest *fotovvatnâme* among the works he assumes belonging to Attâr (Nefisî 1344: 115). Nevertheless, in the articles of the old and new encyclopaedias written on Attâr there is no evidence of *fotovvatnâme*, even among the lists of works ascribed to him (Ritter 1997: 7-12; Şahinoğlu 1991: 95-98).

- ² In both articles there is no reference to a *fotovvatnâme* belonging to Hâtîfî.
- ³ In another article on fotovva published six years later Gölpinarlı touches upon the matter of the Fotovvatnâme of Attâr. During the evaluations on Molla Hüseyin Vâiz's Fütüvvetnâme-i Sultânî, as there are some couplets of Attâr according to the quotations the author gives, Gölpinarlı states thus: "Besides these books, Molla Huseyn Vâiz quotes three couplets of Attâr – written on fotovva in the meter of <<fâilâtun / fâilâtun / fâilât >> – from <<Kavâid-al Futuvva>> whose author is not known (2b). A fotovvatnâme in verse registered with the number 1288 among the Persian manuscripts in Istanbul University Central Library is attributed to Attâr. However, these three couplets do not exist in this fotovvatnâme written in the Persian language and in verse. Essentially ascribed to Attâr, the fotovvatnâme is written in the meter of <<mafâ`ilun / mafâ`ilun / fâ`ülun>>" (Gölpinarlı 1956: 130).
- ⁴ In the Persian tradition of *fotovva*, nakîb (lit. chief) is called "peder-i Ahdullâh" and terbiye (lit. disciple) "ferzend." This information is not included in M. Afshari's publication where he also makes an analysis of the terminology. However, this information is given by Abdülbaki Gölpinarlı in his article on Molla Hüseyin Vâiz (d. 1504-1505) and his work, *Fütüvvetnâme-i Sultânî* in Persian (Gölpinarlı 1956:134).

References

- Afshârî, Mehrân (2003). *Fotovvatnâme-hâ va Rasâ'el-e Khâksâriyeh (30 Treatises)*. Introduction, Compilation & Explanation by Mehran Afshari. Tehran: Institute for Humanities and Cultural Studies.
- Arslanoğlu, İbrahim (1997). *Yazarı Belli Olmayan Bir Fütüvvetnâme*. Ankara: Publication of the Ministry of Culture.
- Bedüzzaman Fûrûzanfer (1381 SH). *Divan-ı Attâr-ı Nişâbüri*. Müesseset-i İntişrât-ı Negâh. Çâp-ı Çehârüm. Tehran.
- Bilgin, Orhan (1992). *Şeyh Eşref bin Ahmed Fütüvvetnâme*. Istanbul: Yıldızlar Matbaası.
- Fotovvatnâme ez-Güftâr-ı Seyyid İzzî-i Marvî*. Central Library of the University of Tehran 3528.
- _____, *Sheikh Attâr*. Istanbul University Central Library, Persian Manuscript Collection, F 1288.
- _____, *Sheikh Attâr*. Library of the Romanian Oriental Studies Academy, M 178, Central Library of the University of Tehran, microfilm nr. 6225.
- Gölpinarlı, Abdülbaki (1950). "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı ve Kaynakları". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* (Journal of Istanbul University Faculty of Economics) 11 (1-4): 6-354.
- _____, (1954). "Burgazi ve Fütüvvetnâmesi". *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* (Journal of Istanbul University Faculty of Economics) XV (1-4): 76-154.

- _____, (1956). “Fütüvvet-Nâme-i Sultânî ve Fütüvvet Hakkında Bâzi Notlar”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* (Journal of Istanbul University Faculty of Economics) 17 (1-4): 127-155.
- _____, (1957). “Şeyh Seyyid Gaybî Oğlu Seyyid Hüseyin Fütüvvetnâmesi”. *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* (Journal of Istanbul University Faculty of Economics) XVII (1-4): 27-126.
- Huart, Cl. (1997). “Hâtîf”. *İslâm Ansiklopedisi*. C. 5/1. Eskişehir: Publication of the Ministry of Education. 370.
- Köksal, M. Fatih Haz. (2005). *I. Ahi Evran-ı Velî ve Ahilik Araştırmaları Sempozyumu (Bildiriler I-II)*. (Proceeding I-II of the Symposium of the 1st Ahi Evran-ı Velî and Akhi Institution Studies). Kırşehir: Publication of the Research Centre of the Culture of the Akhi Institution.
- M. Dervish. *Divan-ı Attâr*. Tehran: Cavidan.
- Nefîsî, Said (1339 SH). *Divân-ı Attâr-ı Musabhab*. Tehran: Kitâbhâne-i Senâ'î.
- _____, (1344 hş.). *Târîh-i Nazm u Nesr der-İran ve der-Zebân-ı Fârisî*. Kitâbfürûş-ı Furuği. Cild-i Evvel. Tehran.
- Ocak, Ahmet Yaşar (1996). “Fütüvvetnâme”. *İslâm Ansiklopedisi*. V. 13. İstanbul: Diyanet Yay. 264-265.
- Öztürk, Mürsel (1997). “Hâtîf”. *İslâm Ansiklopedisi*. V. 16. İstanbul: Diyanet Yay. 468.
- Ritter, Helmuth (1997). “Attâr”. *İslâm Ansiklopedisi*. V. 2. Eskişehir: Publication of the Ministry of Education. 7-12.
- Riyaz Han, Muhammed (1348 SH). “Fütüvvetnâme-i Attâr Yâ Hâtîf?”. *Mecelle-i Maârif-i İslâmi*. Şomare-i 8 Ferverdîn: 86-92.
- Şahinoğlu, M. Nazif (1991). “Attâr Ferîdüddin”. *İslâm Ansiklopedisi*. V. 4. İstanbul: Diyanet Yay. 95-98.
- Taeschner, Franz (1932). “Das Futuwvatnâme Des Persischen Dichters Hâtîf”. *Festschrift Georg Jacob*. Leipzig. 304-316.
- Torun, Ali (1996). “Muhtevaları ve Kaynakları İtibariyle Fütüvvetnâmeler”. *I. Uluslararası Ahilik Kültürü Sempozyumu Bildirileri* (Proceedings of the 1st International Symposium of the Culture of the Akhi Institution). Ankara: Publication of the Ministry of Culture. 163-169.
- _____, (1998). *Türk Edebiyatında Türkçe Fütüvvetnâmeler*. Ankara: Publication of the Ministry of Culture.

Appendix

فتوتنامه شیخ عطار ص قدس سره ش

۱	الا ای هوشمند خوب کردار بگویم با تو رمزی چند ز اسرار چو دا نش داری و هستی خردمند بیاموز از فتوت نکته چند که تا در راه مردان ره دهندت کلاه سروری بر سر نهندت اگر خواهی شنیدن گوش کن باز زمانی باش یا ما محرم راز	زبانرا در بدی گفتن میاموز پشیمانی خوری ترسم یکی روز ترا آنکه برآرد مردمی زور که بینی خویشتن را کمتر از مور مراد نامرادانرا برآور که تا یابی مراد خویش دیکر مگو هرکز که خواهم کرد این کار اگر دستت دهد می کن بکردار
۵	چنین گفتند پیران مقدم که از مردی زندندی در جهان دم که هفتاد و دو شد شرط فتوت یکی زان شرطها باشد مروت بگویم با تو یک یک جمله راز که تا چشمت بدین [رازی] شود باز نخستین راستی را پیشه کردن چو نیکان از بدی اندیشه کردن همه کس را به یاری داشتن دوست نکفتن آن یکی مغز و دکر پوست	۲۰ کسی کو را به چشم اندر حیا نیست فتوت در جهان او را روا نیست فتوت دار شو چون با دل آزار نباشد در جهانش را کسی بار درین ره خویشتن بینی نکنجد بجز خاکی و مسکینی نکنجد فتوت ای براد [ر] بردباریست نه گرمی و ستیزه بانگ زاریست بده نان تا برآید نامت ای دوست چه خوشتر در جهان از نام نیکوست
۱۰	ز بند نفس بد آزاد بودن همیشه پاک باید چشم دامن و کر اهل فتوت را وفا نیست همه کارش به جز روی و ریا نیست کسی کورا جوان مردیست در تن ببخشاید دلش در دوست و دشمن بهر کس خواستی می باید آنت اگر خواهی بخود نبود زیانت مکن بد با کسی کو با تو بد کرد تو نیکی کن اگر هستی جوا نمرد	۲۵ زبان و دل یکی کن با همه کس چنان کز پیش باشی [باش] از پس مکن چیزی که دیدن را نشاید و کر گوئی شنیدن را نشاید طریق پارسایی زد دمام که نیکو نیست فاسق را سرانجام مکن با هیچ کس تزویر [و] داستان که حیلت هست کار زبردستان دروننت پاک دار از کین مردم که کین داری نشد آیین مردم
۱۵	کسی کز مهر تو ببرید پیوند بمردی جان و دل در مهر او بند	

- ۳۰ چو خواهندت برو زنهار پی هیچ مروت کن تو با اهل زمانه
کرت کر نیم نان باشد مکو هیچ که تا نامت بماند جاودا نه
- بجان کر بازمانی اندرین راه هزاران تربیت کر هست اخی را
نباشد از فتوت جانت آگاه ندارد دوست زیشان جز سخی را
- دماغ از کبر خالی دار پیوست مزن لاف ای پسر با دوست و دشمن
نه شیطانی که کبری عذر بردست که باشد مرد لافی کمتر از زن
- تواضع کن تواضع با خلاق فتوت چیست داد خلق دادن ۵۰
تکبر جز خدا را نیست لایق بیای دستگیری ایستادن
- تکبر به چیزه کی خودرا مرنجان هر آن کس کو بخود مغرور باشد
که افزونی جسمت کاهش جان به فرسنگ از مروت دور باشد
- ۳۵ سخن نرم و لطیف و تازه می کوی ادب را گوش دار اندر همه جای
نه برون از حد و اندازه می کوی مکن با بی ادب هرگز محابای
- مکو راز دلت با هر کسی باز بخدمت می توان این ره بریدن
که در عالم نیایی محرم راز بدین چو کان توان گویی ربودن
- حسد را در فتوت ره نباشد بعزت باش تا خوری نبینی
حسود از راه حق آکه نباشد چو یاری کردی اغیاری نبینی
- اخی را چون طمع باشد بفرزند کر آید از درت سیلاب خون باز ۵۵
ببر زنهار از وی مهر [و] پیوند بیوشانش بزیر پرده راز
- اگر گفتم زدی آنرا بجائی آر مبر نام کسی جز با نکویی
اگر خود می رود سر در سر کار اگر اندر فتوت نام جویی
- ۴۰ بخود هرگز مرو راه فتوت باعصیان در میفکن خویشتن را
بخود رفتن کجا باشد مروت مجو آخر بلای جان و تن را
- ریاضت کش که مرد نفس پرور هوای نفس خود بشکن خدا را
بود از کاو و خر بسیار کمتر مده از بیش خود حاجت هوا را
- مرو ناخوانده تا خوری نبینی چنان ترتیب کن پیر و جوان را
چو رفتی جز جگر خوری نبینی که حجت بر نیفتد این و آن را
- بچشم شهوت اندر دوست منگر نصیحت در نهانی بهتر آید ۶۰
ز دشمن کام کردی ای برادر گره از جان و بند از دل گشاید
- ز کج بینان فتوت راست ناید لباس خود مده هر نا سزا را
که کج بینی فتوت را نشاید بگوش جان شنو این ماجرا را
- ۴۵ بکام خود منه زنهار یک گام میان تربیت زان روی می بند
که ایمن نیست هرگز مرد خود کام که باشد در کنارت همچو فرزند
- مدارا کن تو با پیران مسکین فتوت جوی اگر داری قناعت
ببخشا بر جوانان بد آیین همه عالم برند ازو بضاعت

- ۱ مشو مغرور ملک و مال و دینار
که دنیا بار دارد چون تو بسیار
خدا را زان پرست از جان پرئور
که استحقاق دارد وز طمع دور
بهر کاری خدارا یاد می دار
حدارا تا تویی از یاد مگذار
بکاری کر مدد خواهی ازو خواه
کزین بهتر نیایی هیچ درگاه
- ۵ اکر از خویشتن خوشنودی ای دوست
یقین می دان که این خشنودی اوست
بطاعت خوی کن وز معصیت دور
که ندهد طاعتی بامعصیت دور
ز بس تندی مشو تو زود در خشم
که ناری هیچ کس را نیز در چشم
مکن از کینه خود سینه پرسوز
که خود در سوختن مانی شب و روز
حریصی را مکن بر خویشتن جیر
که جان پاک تو گرد در تن سیر
- ۱۰ دروغ و کژ مگو از هیچ راهی
نباشد زین بتر هرگز کناهی
حسد کر بر نهدادت خیر گردد
دلت از زندگانی سیر گردد
چو کاری را بخواهی کرد ناکام
به بین تا بر چه سان دارد سرانجام
مکن هرگز تو احمق را کرامی
که احمق در غلط افتد ز خامی
مکن هرگز به پیش احمقان راز
مده هرگز جواب احمقان باز
- ۱۵ بسنگ و هنگ باش و هیچ مشتاب
بسیر اندر مدو مانند سیماب
بمعیار خرد کر سخته گردی
چو سیم خام خالی پخته گردی
بهر یاری که اندر شهوت آبی
چو خو بستی دهی از خود جدایی
- ۶۵ به طاعت کوش تا دین دار گردی
که بی دین را نزیبید لاف مردی
پرستش کن خدای جاودائرا
مطیع امر کن تن را و جان را
قدم اندر طریق نیستی زن
که هستی بر نمی آید ازین فن
چو سختی پیشت آید کن صبوری
در آن حالت تو خود از صبر دوری
بنعمت در همی کن شکر بزدان
چو محنت در رسد صبرست درمان
چو مهمان در رسد شیرین زبان شو
بصد الطاف پیش مهمان شو
- ۷۰ تکلف از میان بردار و از پیش
بیاور آنچه داری از کم و بیش
باحسان و کرم دلها بدست آر
کزین بهتر نباشد در جهان کار
چو انصاف از تو خواهد مرد هشیار
چو مردان راه خود چالاک بسیار
دکر شکرانه کوید چه کویی
بباید کشتنت تسلیم و رویی
فتوت دار چون شمعست در جمع
از آن سوزد میان جمع چون شمع
- ۷۵ ترا با عشق باید صبر همراه
که تا گردی از این احوال آگاه
چو چشمت روی ازین معنی ببیند
سخنهای منت در جان نشیند
مکن زنهار ازین معنی فراموش
همی کن پند من چون خلقه در گوش
کر این معنی بجای آری ترا به
بشرط این و بسیاری ترا به
اکر خواهی که این معنی بدانی
فتوت نامه عطار خوانی
- ۸۰ خدا یار تو باشد در دو عالم
چو مردان تو این ره می زنی دم

- ۳۵ سوی هر کس چنان گردان نظر را
که بهتر بینی از وی هر بترا
گمان بد میر کس را مگو بد
حلیمی کن سوال کس مکن رد
برغبت بر همه کس مهربان باش
همه کس را چو خورشید جهان باش
اگر خواهی که گردد کعبه آباد
دل اهل دلی از خویش کن آباد
نظر از روی نا محرم نگهدار
مشو از یک نظر در زیر صد یار
- ۴۰ مکن عیب و مده بیپوده دشنام
که در حسرت فرو مانی سرانجام
بطینت کر تو شمعی بر فروزی
ازان طینت چو شمعی بر فروزی
مده بر باد عمرت را یگانی
که کس نشناخت قدر زندگانی
بپاسخ زبردستان را نگه دار
که گویندت همه خلقان نگه دار
میفکن در سخن کس را بخواری
خود افکن باش در استادکاری
- ۴۵ مگو بیپوده کس را نا سزاوار
بهرزه خود مرنج و کس میازار
اگر پیش تو آید احمقی باز
تکبر کن به پیش احمق آغاز
اگر پیش تو آید مرد یزدان
فروتن باش خود را خاک گردان
اگر [چه] گردشی بسیار کردی
اگر چه بس عزیزی خوار کردی
اگر بسیار کس را سر دهی باز
ز درد سر فراوان سر نهی باز
- ۵۰ به پیران کن تقرب تا توانی
که ایشانند آگاه از جوانی
بدرویشان رسان از مال بهری
که تا مالت نگرده مال زهری
- ۲۰ زبان خویش کم ده در سخن تو
زسی دنداننش در سی بند کن تو
تو سخت اندیشه کن وانگه سخن گوی
بسی برسیدن و گفتن بکن خوی
سخن خوش گوی چندانی که گویی
که خوش گوییست اصل هر نکویی
مگو از هیچ کونه پیش زن راز
که زن رازت بگوید جمله سرباز
بدین فرزند را دل دار زنده
که آن نقشی بود بر سنگ کنده
پسر را از قرین بد نگه دار
که مردم از قرین گردد گنهکار
کرامی دار ببیران کهن را
که در پیری بدانی این سخن را
- ۲۵ سخن کم گوی و گویی نکو گوی
نه نیک و بد چنان آن فرو گوی
سخنهای بزرگان یاد گیر
ز هر یک نکته صد ارشاد می گیر
کسی کو در هنر بر دست رنجی
بجز یک نکته ای او را نه سنجی
کسی را کز تو عزت یافت یکبار
بنادانی مکن خوارش دگر بار
کسی کو نکته ای گوید بیندیش
مگو کین را شنیدستم ازین پیش
- ۳۰ مکن بدگوی را نزدیک خود رام
که بد گویند ترا اندر سرانجام
مبادت جز بدانایان سر و کار
... ..
کسی کو کار بد گوید که چون کن
مده بارش ز پیش خود برون کن
سخن چین را مده نزدیک خود جای
که روزت را بگرداند بصد رای
مگو عیب کسان کان نابدیدت
که حق داند که چونش آفریدت

- توانگر کر برت آید بخدمت
مدار او را برای سیم حرمت
- ور آید پیش تو درویش خسته
بپرسش تا نگردد دل شکسته
- هر آنکو با تو دارد حق آبی
فراموشش مکن در هیچ بائی
- ۵۵ مجوی از عجب بر موری فزونی
که در قدرت تو چون مور زبونی
- نکوبین باش اگر عقلت بجایست
که کر بی عیب می جویی خدایست
- مکن در هیچ کاری نا سیاسی
رضا درده رضا کر حق شناسی
- اگر قبضیت باشد ناگهانی
بگورستان رو و بنگر زمانی
- ؟مخذ و ناتوان اندوه گین باش
بکنجی در رو و تنهانشین باش
- ۶۰ جو خواهی کز بلا یابی جدایی
اسیرانرا ز زندان ده رهایی
- زمانی در سیاست کن توقف
که دانی در پیش باشد تأسف
- میپچ از کفت با خلقان تو بسیار
که نبود سرکشی کردن بسی کار
- مکن کستاخ کودکرا بر خویش
که در گل کرده باشی گوهر خویش
- سخاوت کن که هر کس کو سخی بود
روا نبود [که] گویند دوزخی بود
- ۶۵ دلت خرسند کن تا جان ببوسد
که خرسندبست گنجی کان نبوسد
- مگو از هیچ بسیاری بیاکی
بدان خودرا که مشتی آب و خاکی
- مکن ز اندیشه بیهوده دلریش
که خود اندیشه داری از عدد بیش
- مخور حسرت ز غمهایی که می باز
که نبود این سخن را بیخ و بن باز
- چو عیسی باش خندان و شکفته
که خر باشد ترش رو در گرفته
- ۷۰ بخوبی و بزشت ناتوانی
مده اقرار بر کس تا توانی
- اگر مرده نه ای در پرده راز
بسر ده جز بنیکویی مگو باز
- سخن کر راست گوید چون نکو گفت
ازو بپذیر آن منکر که او گفت
- اگر خصمی شود با تو بد اندیش
به نیکویی زبان بندش کن از خویش
- مبین زنهار خصم خویش را خوار
که شهری را بسوزد شعله نار
- ۷۵ ز بهر خلق نیکویی رها کن
تو نیکی خاص از بهر خدا کن
- بترک هر چه کفتن کر توانی
دکر مندیش ازان کر کاردانی
- طعام افزون مخور بیگاه و ناساز
که آن افزون خورد بیشک ترا باز
- چو شب در خواب خواهی شد بعبادت
بگو از صدق دل قول شهادت
- بوقت صبح سر از خواب بردار
؟ که ان خفته را بسیار
- ۸۰ چو هنگام نماز آید فرازت
مکن ز اندیشه باطل نمازت
- ز کار عاقبت اندیش پیوست
که هر کو عاقبت اندیش شد رست
- همیشه حاضر اوقات خود باش
بعزت در حضور ذات خود باش
- برونرا پاک می دار از شریعت
بپرهیز از پلید بی طبیعت
- چنان وقتی بدست آر از زمانه
که گویند روی گردی از زمانه
- ۸۵ اکر زرداری و کر پادشاهی
مکن کاری که او با بر نیایی

- جوایش داد آن پیر طریقت
که ده جزوست در معنی حقیقت
- ۹۵ بگویم باتو کر نیکو نیوشی
یکی کم گفتنست و از خموشی
- ؟ پخاموشیست دردت [را] نپهان باز
که بلبل در قفس باشد ز آواز
- اگر در تن زدن جانت کند خوی
شود هر ذره با تو سخن گوی
- چو چشمه تا بکی در جوش باشی
که دریا گردی ار خاموش باشی
- درین دریای کوهر هر که ره یافت
بغواصیش باید دم نگه داشت
- ۱۰۰ تو ای عطار در بحر معانی
بالماس سخن در می چگانی
- اگر داری زبانی سود گردان
بلطفی خصم خود خشنود گردان
- زیانت چون شود در نزع خاموش
همه اندیشهها را کن فراموش
- مترس آن ساعت و امید می دار
چراغی را فرا در پیش می دار
- که هر کو جان دهد در شادمانی
بسی لذت که یابد جاودانی
- ۹۰ مدار ار عاقلی پند مرا خوار
یکایک کاربند و یاد می دار
- ترا کر در ره اسرار کارست
بدان کس را که به زین یادگارست
- بدان این جمله و خاموش بنشین
زبان از کام کش از خویش بنشین
- ؟ بچین شد پیش به بر ای مرد هشیار
که مارا از حقیقت کن خبردار

Addition 1: Istanbul University Central Library, Persian Manuscript Collection, F 1288, 1b.

فتوت نامه صحیح علی قلی راز

<p>بلویم با تو رمزی چند ز سر بیاموز از فتوت نکته چند کلاه سروری بر سر خندت زمانی باش با محرم راز که از مردی ز ندی در بختادم یکی زان شرطی باشد مرآت که تا چشمت بدین شود باز چون پیش از بدی اندیشه کرد نکفتن آن یکی مغز و در پوست همیشه پاک باید چشم و امان هر کارش بجز زرق و ربانیت بخت بدیش در دوت و دشمن اگر خواهی بخود بنود زیانت تو بیکی کن اگر هستی جانم بر دی جان و دل در مهر و بند پیشمانی خوری ترسم بکی بود که جیبی خویشش را کمتر از مور که تیا جی مراد خویشش دیگر اگر دست و سدی کن بگردار فتوت در بخت او را و اینست فتوت</p>	<p>الای هوشمند خوب کردار به و انش داری و مستی خردند که تا در راه مردان ره دهند اگر خواهی شنیدن کوشش کن باز چنین گفتند بهر آن مقدم که هفتاد و دو شد شد فتوت بلویم با تو یک یک جمله راز نخستین سستی را همیشه کردن همه کس را بیاری داشتن دوست ز بند نفس بر آزاد بودن و کراصل فتوت را و نمانت کسی کوراجان مردیست درین هر کس نواسی می بایدانت مکن بر کسی که با تو بد کرد کسی که مهر تو برید پیوند ز بار زاده بدی گفتن میاموز ترا آنکه بر آرد مردی زور مرد نامراد انرا بر آور مگو هرگز که خواهی کرد این کار کسی کوراج چشم انرا که جمانت</p>	<p>سز تو کس تو با و صیب چون سنجید بر نهی زین و نهی با بی بر سر کردن و یکدیگر بی بر سر کردن نیست کردی یک یک طبع که کسب از آفتاب بنبارت کن تا سب چو در آتش دل این را تو خفتی و کاروان کینت از غم تو را یگان کینت آه درو که روزگار خفت این را زنده ب زان کینت بی بی آسود زان فتوت چون جابنت کسان کینت آب ز بار زود و در چون که بلان بن جابنت</p>
--	--	--

Addition 2: Istanbul University Central Library, Persian Manuscript Collection, F 1288, 2b.

بی کشم ای رخ زیبای تو بسیار نام
 دادم غنای دروت پدر بسیار چه کم
 قوت جوی کرداری عفت
 بخت کوشش تا دین دار کردی
 پرستش کن خدای جاودان را
 قدم اندر طریق بنیستی زن
 چو سختی پیشت آید کم صبوحی
 بنعت در هیچ کس شکر ندان
 چو لعل در رسد شیرین زبان شو
 تحلف از لب تبار در او ز پیش
 با حسان و کرم و طهارت آرد
 چو انصاف از تو خواهد در اختیار
 در کیشک اندک بود چه کوشش
 قوت در چون شمعست در جمع
 ترا با عشق باید صبر همراه
 چو چشمش و عیازین معنی بیند
 مکن ز نهان ازین معنی فراموش
 گر این معنی بجای آری تراب
 اگر خواهی که این معنی بدانی
 خدایا رتو باشد و در دو عالم
 مشغول و ملک عالم و دینار
 خدایا اوان پرست از چنان بر نوز
 بهر کاری خدایا یاد می دار

کار با چون سر آن زلفت تو اشتفت بهم
 ای تو نبود مرا زنده کی خوشتر از عدم
 همه عالم بر بند اندر و بصفت
 کبری دین را از زیندلاف مروی
 مطیع امر کس تن را و جان را
 که هستی بر منی آید ازین سخن
 در آن حالت تو خود را ز مهر دوری
 چو چمن در رسد صهرت در جان
 بصداقت پیش مهان شو
 بیاد در کج دار کا از کم و بیش
 کزین همه نباشد در جهان کار
 چو مردان راه خود چالاک بسیار
 بهاید که شتفت تسلیم در وی
 از آن سوز و میلا جمع چون شمع
 که ناکروی ازین احوال گاه
 سخنها میشت در بجان نشیند
 همی کن بند من چون خلق و کوشش
 بشرط این و بسیاری تراب
 قوت نامه عطا رجوان را
 چو مردان تو ازین ره می نرفتم
 که دینا بار دار و چون تو بسیار
 که سختی دار و در طمع دور
 خدایا تا تو بی از باد مکه دار

با بی
 از آنکه در خطه با سفری کبیرم
 بیار علی داریم دانی زاد و نوح
 شد بر توفیق لطف تو از سفرم
 زور
 ای دلخواه تو را غیر تو نم
 ای که او غیر تو جوی براد با دوست
 با بی
 در درویشین تو از او
 در بنده کی عشق تو از او
 عدالت عشق تو بنیادیم
 در آن شده ای هم از با دوست
 با بی
 از آنکه در جنگ سر کوبی تو نم
 از آنکه زلف مشکوبی تو نم
 بیست کسب از بی تو نم
 صد از آنکه ای کاش بوی تو نم
 من بودم خدایا نام همه از این است
 از آنکه درت از کلبه از جانم

Addition 3: Library of the Romanian Oriental Studies Academy, M178, 1a.

Addition 4: Central Library of the University of Tehran 3528

<p>السلام ای میر کل امیر رخت سبستی ازین خدایت در دشت بدو جهان بخت کال سلام ای میر کل امیر</p>	<p>هر زمان بجز بر لب آرد گفت تا حق بر تو تقای تو دید مدنی در جهان بسپر کردید عاقبت از دل این حدیثین</p>
<p>فوت نام از گفت رسید عی مروی رحم الله علیه</p>	
<p>بگویم با تو رمزی چند را با موز از فوت کن ز خند کلاه سپه وری بر سر نه زمانی باش با من محرم که از رمزی زدندی در حدیث کجی زان شرطها باشد عروت که تا حجت شود روشن برین جو بیگان اندیشه از هر کج گفتن کین کی بزمست دان تو بر یک مردمان دمساز بود همیشه باک با بر چشم و دامن بر کارش محسن روی کار بنی بد دلش بر دست و دامن که خواهی بخود بود زبانت تو نیکی کن اگر سستی جو اندر بر روی جان و دل در هر روز</p>	<p>الای سو نمند خوب کرد کام بود انش داری و سپستی بخت که تا در راه مردان ره دست اگر خواهی شنیدن کوس کن چنین گفتند بر این مقدم که گشت دو دوتن شرط فوت بگویم با تو یک یک شرط را نخستین را می را میسر کردن که کس را بیاری دانستن ز بند نفس بر آزا بود انجی را در میان دوست اگر اهل فوت را در فایز کسی که را جو اندر دلیت در تن بر کس خوا پیش باید کن بر با کسی که با تو بر کرد کسی که همه به تو بر بر بود</p>

حسن

فوت نامه

رایحه مستاره دو کافوت

زبان

Attâr'ın Fütüvvetnâmesi İstanbul'da mı...?

Ömür Ceylan*

Öz

Doğu edebiyatlarının ünlü ve etkili şairlerinden biri olan Feriüddin Attâr, yalnız ardında bıraktığı değerli eserleri ile değil, kendisine aidiyeti şüpheli çok sayıda eserle de araştırmacıları hala meşgul etmektedir. Attâr Fütüvvetnâmesi, ona ait olduğu üzerine bir asra yakın zamandır tartışmalar yürütülen işte bu eserlerden biridir. Türkiye, İran ve Romanya'da bulunan nüshaların; Haricirdli Hâtifi ve İzzî-i Mervî gibi şairlerin; Said Nefisi, Franz Taeschner ve Abdülbaki Gölpınarlı gibi önemli bilim insanlarının dahil olduğu, Almanya'dan Pakistan'a uzanan, geniş soluklu bu tartışmalar, henüz kesin bir sonuca varmış değildir. Bu makalede, İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Farsça Yazmalar Bölümü F1288 numarada kayıtlı olan ve anılan araştırmacılar tarafından görülmemiş / değerlendirilmemiş bulunan bir nüshadan hareketle tartışmalara yeni bir boyut kazandırılmaya çalışılmakta ve söz konusu metin, özgün alfabetiyle ilk kez yayınlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Klâsik Edebiyat, Fütüvvet, Fütüvvetnâme, Attâr, Ahilik, Yazma Nüsha, Edisyon Kritik

* Prof. Dr., İstanbul Kültür Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü – İstanbul / Türkiye
o.ceylan@iku.edu.tr

... ?

*

Аннотация

F1288

Ключевые слова

---

o.ceylan@iku.edu.tr

